

УДК 340
DOI 10.31732/2708-339X-2024-11-A9

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Григорчук М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: GrigorchukMV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0523-030X>

Зверіченко М.О.,

Студентка Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: ZverichenkoMO@krok.edu.ua

LEGAL GROUNDS FOR CARRYING OUT BUSINESS ACTIVITIES UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Hryhorchuk M.V.,

Ph.D. in Law, Associate Professor of Department of the
state legal disciplines, «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail.: GrigorchukMV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0523-030X>

Zverichenko M.O.,

Student, «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: ZverichenkoMO@krok.edu.ua

Анотація. У статті розкривається специфіка провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. 24 лютого 2022 року було оголошено воєнний стан на території України, і, як наслідок, більшість суб'єктів господарювання втратили можливість провадити господарську діяльність у звичному для себе режимі. Причинами цього стали бойові дії, економічні фактори, окупація території. У зв'язку з чим сьогодні, як ніколи, актуальними є питання захисту України, її територіальної цілісності та суверенітету. І саме тому, як наслідок – забезпечення належного правового регулювання підприємницької діяльності стає головним пріоритетом, одним із векторів розвитку національних інтересів у сфері безпеки та оборони нашої держави.

Ведення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану потребує окремого специфічного дослідження, оскільки є новою площиною для нашої, відносно молодого незалежної держави.

Суб'єкт господарювання, приватний підприємець або юридична особа, що провадить господарську діяльність на приватних засадах для подолання негативних явищ в економічній сфері своєї ніші на ринку і взагалі, для елементарного «виживання» в умовах жорстких реалій сьогодення, має налагоджувати співпрацю і з іншими суб'єктами господарювання.

Принцип співпраці з іншими суб'єктами господарювання дозволяє швидко вирішувати питання виробництва, об'єднуючи за галузевою, регіональною, кадровою ознакою, в тому числі і товарів, які стали користуватися попитом з початком військового стану та території країни. Актуалізацією статті є проведення дослідження особливостей провадження підприємницької діяльності на території України після оголошення військового стану 24 лютого 2022 року.

Здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану є процесом складним, проте він життєво необхідний для підтримки економіки держави, забезпечення населення робочими місцями та їх розширення

за рахунок виготовлення товарів, виконання робіт та надання послуг, які є актуальними в сьогоденніших реаліях. Не менш важливим є питання сплати податків, оскільки це забезпечує фінансову підтримку державного бюджету взагалі та оборонного сектору зокрема.

Проаналізовано законодавчу базу – нормативно-правові акти, якими керуються приватні підприємці та юридичні особи, що здійснюють підприємницьку діяльність в умовах воєнного стану.

Проведено дослідження судової практики стосовно виконання або невиконання договірних зобов'язань за умовами «форс-мажору», вплив цих обставин на виконання взятих на себе зобов'язань за договорами, що укладенні до введення воєнного стану.

Наведено особисті думки – пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України стосовно ведення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: підприємницька діяльність, воєнний стан, форс-мажор, договірні зобов'язання, нормативно-правові акти, судова практика.

Формул: 0, рис.: 0, таб.: 0, бібл.: 15.

Abstract. The article explores the specifics of conducting business activities under martial law. On February 24, 2022, martial law was declared in Ukraine, resulting in many business entities losing the ability to operate in their usual manner. This was due to hostilities, economic factors, and territorial occupation. Consequently, safeguarding Ukraine's territorial integrity and sovereignty has become crucial. Thus, ensuring proper legal regulation of business activity emerges as a top priority, aligning with national interests in security and defense. Conducting business under martial law necessitates dedicated, focused research, as it represents a new domain for our relatively young independent state. A business entity, whether a private entrepreneur or a legal entity, striving to mitigate adverse economic effects and ensure survival in today's harsh realities, must forge partnerships with other entities and management objects. The principle of collaborating with other business entities enables swift resolution of production issues, pooling resources based on industry, regional, and personnel characteristics, including goods in demand since the onset of martial law. The article is aimed at examining the intricacies of conducting business activities in Ukraine post the declaration of martial law on February 24, 2022. Operating under martial law poses significant challenges, yet it is indispensable for supporting the national economy, generating employment opportunities, and expanding production of essential goods, services, and works in current circumstances. Equally crucial is tax compliance, as it bolsters the state budget and specifically supports the defense sector. The legislative framework governing private entrepreneurs and legal entities conducting business under martial law was scrutinized. An analysis of judicial precedents concerning the fulfillment or non-fulfillment of contractual obligations under «force majeure» conditions and their impact on pre-martial law contracts was conducted. The article also presents personal viewpoints and suggestions for enhancing Ukraine's existing legislation concerning business activities under martial law.

Keywords: entrepreneurial activity, martial law, force majeure, contractual obligations, regulatory and legal acts, court precedents.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 15.

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність в умовах воєнного стану є питанням відносно новим як для українського законодавства взагалі, так і для провадження приватними підприємцями чи юридичними особами, що провадять господарську діяльність зокрема. Почати варто з того, що підприємницька діяльність в умовах розвитку молодшої перспективної демократичної і незалежної держави є першоджерелом, основою для наповнення державного бюджету та розвитку ринкової економіки. Основними проблемами стали – скорочення платоспроможності населення, порушення ланцюжків постачання, в тому числі палива та сировини, перебої з постачанням електроенергії, скорочення попиту на предмети та товари розкоші і збільшення попиту на товари військової сфери та предмети першого вжитку. Доволі великою проблемою для провадження підприємницької діяльності в умо-

вах воєнного стану стала окупація територій України, де така підприємницька діяльність здійснювалася, а також – мобілізація значної кількості працездатних чоловіків, що були задіяні в сфері здійснення підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дане питання не вивчалось вітчизняними науковцями, оскільки з такими проблемами сфера підприємництва України зіштовхнулася вперше. Тому, метою даної публікації є вивчення, аналіз та систематизація нормативно-правових актів України, їх оцінка, для визначення векторів правового регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Головна проблема – це неготовність сфери підприємницької діяльності до роботи в умовах воєнного стану. Як наслідок – супутні проблеми, в числі яких до-

ступність кредитних коштів для підтримки та розвитку бізнесу, скорочення робочих місць, розрахунки з постачальниками та дотримання умов договорів вже укладених на час оголошення воєнного стану. Поточними проблемами, що з'явилися в буденному житті як рядового підприємця, так і великих корпорацій, що налічують десятки підприємств – стали нестача працівників, кваліфікованих кадрів, безпека персоналу, задіяного при веденні бізнесу, логістика товарів та послуг, зруйнована інфраструктура, транспорт, нестабільний зв'язок, кібератаки.

Формулювання цілей статті. Показати адекватне реагування українського законодавства, що в короткий час з моменту оголошення воєнного стану на території України змогло пристосуватися до реалій сьогодення, пільги та поступки в сфері здійснення господарчої діяльності взагалі та для приватних підприємців зокрема. Оперативне правове регулювання в сфері підприємницьких відносин в період дії спеціального режиму господарювання. Прийняття відповідних урядових документів у відповідь на термінові потреби малого та середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до ст.42 Конституції України – кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1]. Одним із обов'язкових та життєво необхідних потреб для існування підприємницької діяльності, ринкової економіки та добросовісної конкуренції в умовах воєнного часу взагалі – є швидка реакція державних органів і особливо законодавчих органів, Кабінету Міністрів України, Верховної ради України на потреби бізнес середовища, що склалися. Початком такого реагування стало затвердження Кабінетом Міністрів України Постанову «Деякі питання забезпечення провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану» за №314 від 18 березня 2022 року. В той же день її було оприлюднено на урядовому порталі.

За текстом постанови право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання безоплатно на підставі подання до дозвіль-

них органів чи органів ліцензування про провадження господарської діяльності без отримання дозвільних документів (якими є дозволи, ліцензії чи інші документи про надання публічних послуг). Згідно додатку 2 до цієї ж постанови доволі великий перелік видів підприємницької діяльності все ж було залишено в попередньому вигляді – тобто для зайняття цими видами діяльності необхідний дозвіл або ліцензія. Переважно це види господарської діяльності, які і в мирний час жорстко контролювалися державою і пов'язані зі спеціальним використанням природних лісових ресурсів, використанням чи утилізацією радіоактивних відходів, використанням чи виготовленням зброї, боєприпасів, наркотичних речовин чи прекурсорів, їх аналогів або компонентів, виготовленням та реалізацією небезпечних або сильнодіючих отруйних речовин. Тобто види діяльності пов'язані з такими виробничими або логістичними процесами, які можуть завдати серйозної шкоди екології, значній кількості людей, призвести до забруднення, смерті чи інших тяжких наслідків [2].

Аналізуючи Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року, зустрічаємо поняття «особливий період», який до 24 лютого 2022 року в чинному законодавстві України більше не застосовувався на практиці.

«Особливий період» – це період, що настає від моменту оголошення рішення про мобілізацію (виключення – цільова мобілізація) або з моменту введення воєнного стану по всій Україні чи на її окремих територіях. Поняття «особливий період» включає в себе час мобілізації, воєнний час і період, необхідний для відбудови після закінчення бойових дій (частково). Вказане положення міститься в пункті 11 статті 1 Закону України «Про оборону України» [3].

Як наслідок – господарська діяльність в особливий період здійснюється на підставі норм про спеціальний режим господарювання, про що зазначено більш детально в Господарському кодексі України (ч.1 ст.417) [4].

Проаналізувавши текст статті, прихо-

димо до висновку, що для спеціального режиму господарювання характерні наступні ознаки:

1) основним завданням спеціального режиму господарювання під час військового стану є забезпечення правового захисту суверенітету, територіальної цілісності держави, непорушення її кордонів, забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина,

2) має чітко визначені часові рамки – під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та частково після закінчення військових дій, коли проводиться відбудова держави,

3) під час дії спеціального режиму господарювання реалізуються спеціальні норми права, оскільки дії загальних норм права для нормального функціонування економічної сфери та реалізації можливості здійснювати підприємницьку діяльність недостатньо.

Не новим твердженням є те, що задля провадження господарської діяльності підприємець має співпрацювати з іншими суб'єктами господарювання. Однак саме під час дії спеціального режиму господарювання це питання є, як ніколи, актуальним. Першочергово це пов'язано саме з подоланням негативних явищ в економічній сфері [5].

Саме об'єднання зусиль окремих суб'єктів підприємницької діяльності за галузевим чи територіальним принципом дає змогу швидко вирішувати питання щодо виробництва товарів на ринку в умовах воєнного стану, тобто таких, що будуть актуальними та користуватимуться попитом [6].

Аналізуючи чинне законодавство України бачимо, що такі можливості є у вигляді об'єднання у певні господарчі структури зі створенням юридичної особи або ж без такого створення. Звісно, що нормалізувати відносини між суб'єктами господарювання на ринку можливо і шляхом укладення відповідних угод.

З 24 лютого 2022 року майже 50% компаній, що так чи інакше здійснювали підприємницьку діяльність на території України зазнали змін. 79% скоротили обсяги виробництва, а 19% залишилися на довоєн-

ному рівні і лише 2% змогли наростити обсяги виробництва [7].

Основним документом, з якого починається здійснення підприємницької діяльності в особливий період є Постанова Кабінету міністрів України №209, що прийнята доволі оперативно після початку збройної агресії російської федерації – 6 березня 2022 року «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних державних реєстрів, держателем яких є Міністерство Юстиції України в умовах воєнного стану». Згідно з положеннями Постанови суб'єкт підприємницької діяльності після його державної реєстрації або перереєстрації або прийняття організаційно-розпорядчого документу у вигляді постанови, наказу, розпорядження, зобов'язаний протягом десяти днів подати заповнену картку встановленого зразка, а також установчі та організаційні документи до відповідного органу державної статистики. Це здійснюється для включення суб'єкта підприємницької діяльності до ЄДРПОУ. В разі, коли такий суб'єкт підприємницької діяльності буде включено до ЄДРПОУ, що можливо тільки за наявності всіх необхідних та вірно заповнених документів, йому встановлюється ідентифікаційний код, а також коди класифікаційних ознак, що являють собою види господарської діяльності, які будуть здійснюватися суб'єктом господарювання.

Ідентифікаційний код, що присвоюється суб'єкту господарювання є єдиним, діє у всьому інформаційному просторі України та зберігається за суб'єктом підприємницької діяльності протягом всього його періоду існування.

Для того, щоб виконати вимоги чинного законодавства щодо подання документів, заявник може надіслати їх поштою або електронною поштою. Електронні копії документів у паперовій формі приймаються за умови дотримання вимог законодавства про електронні документи та документообіг, а також за умови використання КЕП (кваліфікованого електронного підпису) заявника на електронних копіях документа. Перевірка такого електронного підпису здійснюється через офіційний сайт ЦЗО (Цен-

трального засвідчувального органу), результати перевірки завантажуються посадовою особою, що уповноважена Законом до такої перевірки до реєстру.

З метою уникнення незаконних реєстраційних дій було прийнято Закон України №2255-IX від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству». Вказаний закон додав інновацій та дещо вдосконалив порядок ведення реєстраційних дій щодо фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб [8].

Зокрема, новими положеннями стало те, що з моменту прийняття Закону, особа в автоматичному режимі без участі державного реєстратора, має змогу реєструватися підприємцем, змінювати відомості для фізичної особи-підприємця, реєструвати припинення підприємницької діяльності (виключення – смерть фізичної особи-підприємця, оголошення такої людини померлою чи безвісті відсутньою). Зміни торкнулися і юридичних осіб – стало можливим зареєструвати юридичну особу за модельним статутом, а також реєструвати зміни до відомостей про юридичну особу, які провадяться виключно на основі відомостей, що зазначаються керівником юридичної особи у поданій заяві – і не потребує рішення інших засновників юридичної особи. До таких відомостей відносяться, в тому числі: зміна місцезнаходження юридичної особи, зміна видів діяльності, інформація, за якою здійснюється зв'язок із юридичною особою. Окрім того – змінити місце провадження господарської діяльності на таке, що розташоване на адміністративно-територіальній одиниці, яка належить до територій, на яких ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупованих – забороняється).

Зміни до відомостей про юридичну особу, де потрібно рішення інших учасників юридичної особи також стало можливим реєструвати за допомогою автоматизованого сервісу, за умови, що всі учасники прийняли дане рішення одностайно та одночасно і підтвердили його власними кваліфікованими електронними підписами.

Виключення стосуються лише пи-

тань щодо зміни статутного капіталу юридичної особи, часток в статутному капіталі або складу учасників або керівника юридичної особи.

Функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань було обмежено із введенням воєнного стану на території України. Питання роботи та доступу до державних реєстрів (відкритого та закритого типу), держателем яких є Міністерство юстиції України було врегульовано оперативно – Постановою КМУ від 06.03.2022 року №209.

Згідно з положеннями Постанови було внесено деякі зміни в роботу державних реєстраторів, а саме – звужено коло державних реєстраторів та визначено перелік, якими провадиться державна реєстрація відкриття чи припинення підприємницької діяльності після початку дії воєнного стану на території України. Вказаний перелік державних реєстраторів регулярно оновлюється. Вказані посадові особи уповноважені чинним законодавством вносити інформацію до державних реєстрів з відомостей та за формами, що отримані безпосередньо від заявників.

Одночасно з цим, припинення діяльності фізичних осіб-підприємців було визначено, як одна з найбільш невідкладних реєстраційних дій, внаслідок чого державним реєстраторам було дозволено проводити її в умовах воєнного стану незважаючи на обмежене функціонування, кібератаки та часті перебої з доступом до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [9].

Нововведенням, яке значно полегшило реєстрацію змін до відомостей про фізичну особу-підприємця на підставі поданих з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг заяв без сплати адміністративного збору – щодо тих дій, де такий адміністративний збір раніше справлявся. Значним полегшенням для проведення тих же реєстраційних дій стала маршрутизація таких заяв засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, а розподіл цих заяв між державними

реєстраторами здійснюється пропорційно опрацьованій кількості заяв за попередній робочий тиждень. Таким чином було рівномірно розподілено навантаження між державними реєстраторами та виключено людський фактор в процес розподілу заяв між державними реєстраторами.

Як наслідок – особи, які бажають провадити підприємницьку діяльність, або навпаки – фізичні особи-підприємці, що мають на меті припинити зайняття підприємницькою діяльністю відтепер мають змогу особисто звернутися до державного реєстратора з паспортом громадянина України, ідентифікаційним кодом та подати заяву встановленого зразка або ж подати заявку через електронний кабінет на порталі «Дія». Вказана заява підлягає розгляду впродовж 24 годин з моменту її подачі у встановлений чинним законодавством спосіб.

Допомога держави в питанні підтримки, реєстрації та розвитку підприємств визначена, в першу чергу, для підприємств, що мають стратегічно важливе значення, виробляють товари першої необхідності (продукти харчування, хліб, питну воду, одяг тощо), для задоволення потреб цивільного населення, військових та територіальної оборони [10].

Втім, зміни чинного законодавства були проведені не тільки в сфері державної реєстрації підприємницької діяльності. За період дії воєнного стану на території України було прийнято чимало змін щодо питань оподаткування бізнесу із внесенням цих змін до Податкового кодексу України.

Значним полегшенням для фізичних осіб-підприємців, що належать до 1 та 2 груп оподаткування стало те, що з 1 квітня 2022 року вказані категорії могли не сплачувати єдиний податок та єдиний соціальний внесок, а єдиний соціальний внесок – ще протягом року після припинення правового режиму воєнного стану на території України.

Також, фізичні особи-підприємці, які належать до 3 групи оподаткування, можуть платити єдиний соціальний внесок за бажанням, а від сплати єдиного соціального внеску за найманих працівників, яких було призвано до лав Збройних Сил України, ін-

ших офіційних збройних формувань України, а також територіальної оборони – звільнено [11].

Вказані нововведення дозволили малому та середньому бізнесу виграти час, щоб в умовах збройної агресії російської федерації знайти фінансові можливості та кадровий потенціал і утриматися в своїх структурних організаціях на ринку України [12].

Звісно, бойові дії та окупація території не могли не позначитися на можливості суб'єктів підприємницької діяльності належно виконувати свої зобов'язання за вже укладеними договорами, а також передбачити в нових угодах такий вид «форс-мажорних» обставин, як «військова агресія та бойові дії».

Згідно з чинним законодавством України не потрібно засвідчувати «форс-мажорні» ситуації на підставі загальних ситуацій. Проте для засвідчення обставин настання непереборної сили, які можуть виникнути в конкретному випадку необхідно зафіксувати цілу низку передумов.

Зважаючи на вищенаведене, Торгово-промислова палата України опублікувала офіційний лист-роз'яснення, де «війна» визнається «форс-мажорними» обставинами. Важливе значення мають висновки, що зазначені в листі, а саме: вказані обставини з 24 лютого 2022 року і до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів підприємницької діяльності, виконання зобов'язань яких в строк, передбачений укладеними угодами, стало неможливим внаслідок настання обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) [13].

Виходячи з практики, що склалася, є непоодинокими випадки, коли одна зі сторін хибно трактує положення чинного законодавства або навпаки – навмисно використовує їх собі на користь з метою уникнення виконання взятих на себе зобов'язань або відповідальності за їх невиконання. Проте не варто забувати, що форс-мажорні обставини, пов'язані з війною та військовими діями не є підставою для зазначених дій, а лише дають змогу отримати відстрочку у виконанні таких зобов'язань, або уникнути

відповідальності та санкцій за період прострочення.

Воєнний стан не є причиною, щоб відстрочити виконання своїх зобов'язань за договором, якщо така причина не перешкоджає виконанню таких зобов'язань.

Щоб отримати сертифікат Торгово-промислової палати про форс-мажор, необхідно подати заяву про засвідчення таких обставин та підтверджуючі документи за зразками, розміщеними на сайті торгово-промислової палати України.

Звісно, що при розгляді поданої заяви Торгово-промислової палати може затребувати інші, додаткові документи, що підтверджують вказані факти.

У зразковій справі №910/9258/20 Верховний суд України трактує форс-мажорні відносини, як такі, що не мають імперативного характеру, тобто сторони, що на них посилається як на фактор, що призвів до невиконання чи невчасного виконання зобов'язань за договором, потрібно довести не лише сам факт таких обставин, а й те, що ці обставини були форс-мажорними саме для конкретного випадку виконання взятого на себе господарського зобов'язання [14].

За загальним правилом, доведення існування форс-мажорних обставин як непереборної сили, що завадила виконанню взятих на себе зобов'язань покладається на сторону, яка ці ж зобов'язання і порушила. Саме вона несе тягар доказування та збирання доказів у разі спору з наявністю непереборної сили.

Подібні випадки беруться судом до уваги і в тому випадку, коли невиконання зобов'язань за договором чи угодою настало задовго до настання форс-мажорних обставин.

Наприклад, опрацьовуючи рішення Господарського суду Полтавської області за №917/461/22, можна зробити висновок, що

боргові зобов'язання у відповідача виникли ще у вересні 2021 року, тому не можна посилатися на збройну агресію російської федерації, як на форс-мажорні обставини, що унеможливають виконання взятих на себе зобов'язань [15].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що збройна агресія хоча й відноситься до форс-мажорних обставин, як обставина непереборної сили, проте не має механізму універсальної дії, а лист чи сертифікат Торгово-промислової палати не може бути виключним доказом неможливості виконання взятих на себе зобов'язань за договором або уникнення відповідальності за прострочення такого виконання.

Висновки. Дослідження чинного законодавства, яке так чи інакше зачіпає інтереси підприємницького сектору економіки доводить, що нормативно-правові акти, що регулюють підприємницькі відносини в період спеціального режиму господарювання – військового стану, оперативно змінюється та оновлюється, зважаючи на вимоги та інновації бізнесу. Швидке реагування уряду та державних установ законодавчої гілки дали змогу мінімізувати втрати та консолідувати навколо себе підприємства за регіональним типом або за видами діяльності, що провадиться.

Як наслідок введення воєнного стану на території України – було змінено процедуру реєстрації фізичних осіб підприємців та юридичних осіб, ведення Єдиного державного реєстру фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб та громадських формувань, а також доступ до нього. Зменшено навантаження для державних реєстраторів. Все вищезазначене стимулювало суб'єктів господарювання до ефективного функціонування в умовах воєнного стану, дало змогу втриматися багатьом підприємствам малого та середнього бізнесу на плаву.

Література:

1. Конституція України (254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020 року).
2. Деякі питання забезпечення провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 року № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.12.2023).
3. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 23.11.2023).
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

5. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Економіка та суспільство. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56> (дата звернення: 04.12.2023).
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12 травня 2022 року № 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text> (дата звернення: 23.04.2023).
7. Пашко П.В. та ін. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку: монографія. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України. 2019. 476 с.
8. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv> (дата звернення: 04.12.2023).
9. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.11.2023).
10. Жосан Г.В., Кириченко Н.В. Менеджмент персоналу в умовах постпандемії та воєнного стану в Україні. Таврійський науковий вісник: Серія Економіка. 2022. Вип. 12. С. 48-54. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/245> (дата звернення: 23.11.2023).
11. Податковий кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 23.04.2023).
12. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> (дата звернення: 04.12.2023).
13. Лист Торгово-Промислової Палати від 28 лютого 2022 року 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 23.11.2023).
14. Постанова від 01.06.2021 № 910/9258/20 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/97350258?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons12 (дата звернення: 28.11.2023).
15. Рішення Господарського суду Полтавської області від 26.07.2022 № 917/358/22. URL: <https://pl.arbitr.gov.ua/> (дата звернення: 05.12.2023).

References:

1. The Constitution of Ukraine (254k/96-BP as amended from 01.01.2020).
2. Some issues of ensuring the conduct of business activities under martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 18, 2022 No. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text> (Accessed 04.12.2023).
3. On the defense of Ukraine: Law of Ukraine dated December 6, 1991 No. 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (Accessed 23.11.2023).
4. Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Accessed 27.11.2023).
5. Dykan V., Frolova N. Directions and tools of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during the war. Economy and society. 2022. No. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56> (Accessed 12/04/2023).
6. On making changes to some laws of Ukraine regarding the improvement of the anti-raiding mechanism: Law of Ukraine dated May 12, 2022 No. 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text> (Accessed 04.23.2023).
7. Pashko P.V. etc. Entrepreneurship in the era of global transformations: challenges and prospects for development: monograph. Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine. 2019. 476 p.
8. Overview of business support tools during the martial law period in Ukraine / National Institute of Strategic Research, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv> (Accessed 04.12.2023).
9. Some issues of state registration and operation of unified and state registers, the holder of which is the Ministry of Justice, under martial law: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 6, 2022 No. 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (Accessed 23.11.2023).
10. Zhosan G.V., Kyrychenko N.V. Personnel management in post-pandemic and martial law conditions in Ukraine. Taurian Scientific Bulletin: Economics Series. 2022. Issue 12. P. 48-54. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/245> (Accessed 11.23.2023).
11. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated May 19, 2011 No. 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 04.23.2023).
12. Labor market in conditions of war: trends and prospects / National Institute of Strategic Studies, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> (Accessed 04.12.2023).
13. Letter of the Chamber of Commerce and Industry dated February 28, 2022 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (Accessed 11.23.2023).
14. Resolution dated 01.06.2021 No. 910/9258/20 of the Supreme Court. Cassation Commercial Court. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/97350258?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons12 (Accessed 28.11.2023).
15. Decision of the Commercial Court of the Poltava region dated July 26, 2022 No. 917/358/22. URL: <https://pl.arbitr.gov.ua/> (Accessed 05.12.2023).

Стаття надійшла до друку 22.01.2024 року